

ESPEN GLEDITSCH

«Friedrich, du blir observert ...»

Døden er ikke hva folk flest anser den for å være.
– Friedrich Jürgenson

Det er en varm sommerdag i idylliske Mölnbo, knappe seks mil sør for Stockholm. Fruktrærne står i blomst, og fra tidlig om morgenen til sent om kvelden ligger fuglesang i luften.

Fredag 12. juni 1959 har Friedrich Jürgenson og hans kone Monica reist fra hovedstaden til sommerhuset for en rolig og begivenhetsløs helg i solen. Lite vet Friedrich om at han de neste dagene skal gjøre en oppdagelse som vil snu hele hans liv på hodet.

Etter å ha slikket sol langs bredden av innsjøen ved sommerhuset går Friedrich tilbake til huset i firetiden. Med i bagasjen er Friedrichs båndopptaker, som han har tatt med i håp om å fange det rike fuglelivet på bånd.

Med opptakeren under armen går Friedrich opp trappen til loftet, hvor han setter opp utstyret og plasserer mikrofonen foran det åpne vinduet. Med et

flunkende nytt bånd i spilleren starter han opptaket, i håp om å fange sangen til en bokfink i hagen.

Fuglesangen registreres klart og tydelig av opptakeren, men Friedrich er minst like forundret som han er fornøyd over resultatet. Fuglesangen er nemlig ikke det eneste som er med på båndet. En dempet herrestemme, som han ikke hadde hørt mens opptaket pågikk, skjærer gjennom lydbildet. Friedrich gjenkjenner umiddelbart stemmen som norsk. Omgitt av en kakofoni av sus og brus forteller stemmen om «nattlig fuglesang». I bakgrunnen høres lyden av en spurv. Med ett forsvinner spurvesangen, og like plutselig som de fremmede lydene dukket opp opphører de.

Det eneste som er igjen er sangen fra bokfinken utenfor vinduet og lyden fra en kjøttmeis i det fjerne.

Friedrich antar at en norsk radiosending har kommet med på båndet. Men han klarer ikke falle helt til ro, siden ekteparets eneste radio er i nabohuset, og dessuten var avslått under opptaket:

– Selvfølgelig er det mulig at en båndopptaker under visse omstendigheter kan fungere som en radiomottaker. Men, var det ikke bemerkelsesverdig, at av alle mennesker, nettopp jeg som lette etter fuglelyder skulle motta lyder om norske nattfugler i samme øyeblikk som jeg slo på båndspilleren? Var det et usynlig vesen som forsøkte å fange oppmerksomheten min på dette merkverdige sett?

Samme kveld, mens mørket legger seg over sommerhuset, vender Friedrich tilbake til båndspilleren på loftet. Han er ivrig etter å gjøre flere opptak fra den

mystiske lydkilden. Men intet uvanlig finner vei til magnetbåndet, bare lyden av sommerkveldens fredelige innvalg over eiendommen ved innsjøen.

Det skal enda gå noen uker før Friedrich er overbevist om at noen forsøker komme i kontakt med han.

En måned senere sitter Friedrich nok en gang pal foran båndspilleren.

Det er en rolig kveld i Mölnbo. Den klare halvmånen tegner konturene av lindetrærne som omgir sommerhuset, og gjennom loftsvinduet lyser måneskinnet på båndopptakeren. Det er stille og dunkelt belyst i rommet, og Friedrich strever med å holde seg våken. Men så begynner den røde kontrollampen på opptakeren å blinke, et sikkert tegn på at lydsignaler er i ferd med å bli registrert. Så snart lampen slukker spoler han ivrig båndet tilbake og lytter håpefullt til opptaket. Men det er til ingen nytte, på båndet finner han ikke det han hadde håpet å finne. I alle fall ikke ved første gjennomlytting.

Fast bestemt på å gå opptaket i sømmene setter han seg ned med båndspilleren neste morgen. Men alt han hører er vibrerende, brummende lyder og støy. Etter flere timer med konsentrert lytting klarer han omsider å høre forbi de forstyrrende lydene. Ut fra kaoset skjærer en tysk stemme:

– Friedrich, du blir observert ...

Friedrich har nå ristet av seg enhver tvil:

– Selv om det hele var som en gåte sto det klart for meg at denne sendingen var henvendt til meg personlig.

Ett frø er sådd i rolige Mölnbo. Om få år er entusiaster og forskere over hele kontinentet i kontakt med de uforklarlige stemmene. Og Friedrichs egne teorier skal gjøre fenomenet til en paria i det etablerte vitenskapelige miljøet.

Friedrich Jürgenson ble født ved bredden av Svartehavet, i den ukrainske byen Odessa, i 1903. Moren er svensk, og faren, som praktiserer som lege i Odessa, er av dansk opphav. Friedrich har selv skildret sin barndom som harmonisk helt frem til utbruddet av første verdenskrig i 1914.

Men hvis livet var hardt for familien under krigen skulle situasjonen bare bli verre under landets ustabile politiske situasjon årene etter den russiske revolusjon. Tenårene til Friedrich er preget av sult, blodige gatekamper, knusende fattigdom og sykdom.

Friedrich er et begavet og kreativt barn, og foreldrene sørger for at han får en god utdannelse. Han studerer sang ved konservatoriet og maleri ved byens kunstakademi.

Som maler jobber han i en realistisk tradisjon, i hovedsak med portretter, landskap og stilleben. I musikkens verden blir han spådd en lysende karriere innen opera. I flere år livnærer han seg som sanger og maler, men han må tidlig gi opp en karriere i musikk på grunn av kronisk forkjølelse.

Oppdagelsen av de uforklarlige stemmene kommer til å prege Friedrich livet ut. Han er overbevist om at noen forsøker å etablere kontakt, og han bestemmer

seg for å legge kunsten til side for å vie hele sin tid til stemmefenomenet. Over de neste årene videreutvikler han opptaksteknikken, og stemmene fremstår både tydeligere og oftere.

Men det er først når han hører sin døde mor at det store gjennombruddet kommer:

– Dere elsker, dere lever i kjærlighet ... I meg lever Elly ... Friedel lever ... dere lever ... akk! Vi lever ... Elly, Friedel, pappa lever ... mange lever ... akk, akk. Dere elsker Helene ...

Når han spiller det sprakete opptaket for sin kone og sin søster Elly nikker de bekræftende. De er alle enige om at det de nettopp har hørt er en beskjed fra hinsides graven.

I sin bok *Radio- og mikrofonkontakt med de døde* skriver han om stemmer som gir han klar beskjed om at det er et liv etter døden:

– Hvor ofte har jeg ikke på mine bånd fått følgende bekræftet, og med hvilket intensivt ettertrykk har ikke de døde sagt, ropt, sunget og resitert [...] «Vi lever, vi lever!» og «Friedel – De døde lever nettopp fordi de ikke er døde!» eller «Vi er mennesker! De døde er mennesker».

Høsten 1962 innleder en svært aktiv periode for Friedrich og stemmene han nå omtaler som «mine usynlige venner». I løpet av høsten og den påfølgende vinteren gjør Friedrich opptak av hele 140 slektninger, nære venner og andre.

Sommeren 1963 bestemmer Friedrich seg for å offentliggjøre sitt arbeid, og han inviterer pressen

til det som skal bli den første av flere internasjonale pressekonferanser i Mölnbo.

I forkant av konferansen har overingeniør Kjell Stensson fra Sveriges Radio innsisert utstyr og opptaksforhold, og han har utelukket teknisk lureri og bedrag.

14. juni innleder Friedrich konferansen med å vektlegge hvor viktig det er å møte fenomenet med et åpent men samtidig kritisk sinn:

– For å utelukke enhver mulighet for bedrag fra første stund, inkludert selvbedrag, er det ønskelig å opprette små forskningsgrupper rundt om til å gjøre opptak i fellesskap, i samarbeid med, eller i nærvær av akustiske eksperter, radioteknikere, elektroniske eksperter, parapsykologer og andre pålitelige vitner.

Når Aftonbladets utsendte konfronterer Friedrich med at å anerkjenne stemmenes eksistens på bånd er én ting, mens det å konkludere at stemmene stammer fra døde mennesker er noe ganske annet, får han følgende svar:

– Nei, kanskje ikke før du selv har hørt en stemme du kan identifisere som en venn eller nær slektning. Først da ...

Pressekonferansen snur Friedrichs hverdag på hodet. Roen og freden ved innsjøen i Mölnbo blir over natten erstattet av horder av journalister, lyd-eksperter og vitenskapsmenn som vil høre Friedrichs oppsiktsvekkende historie. Men den interessen Friedrich hadde håpet mest på uteblir.

Han hadde håpet at pressekonferansen ville tenne

en gnist for en systematisk og grundig forskning på fenomenet. Men ingen er interessert i å gå Friedrichs stemmer etter i sømmene:

– Tross publisiteten og gode skussmål fra anerkjente eksperter, var det ingen innsats fra det vitenskapelige hold for å komme til bunns i fenomenet ved tekniske metoder. For å holde kostnadene nede for en slik vitenskapelig undersøkelse har min kone og jeg satt vår hytte i skogen [...] til disposisjon for forskere [...] Mer hadde vi ikke råd til å gjøre. Men ingen ting skjedde.

Hvis etablerte fagfolk fant det vanskelig å svelge forsøkene til Friedrich gjorde han ikke akkurat alt i sin makt for å sukke pillen.

Kanskje var det Friedrichs bastante insistering på at opptakene var objektiv dokumentasjon på et liv etter døden som holdt det vitenskapelige miljøet på avstand. For mange ble nok fenomenet i Mölnbo i overkant spektakulært.

Blant de «usynlige vennene» på bånd var Hitler en stabil gjenganger, i ett tilfelle i samtale med Stalin. Ellers var Einstein, Lenin og Van Gogh blant notabiliteter Friedrich hevdet å være i kontakt med.

Friedrichs opprinnelige forklaring på stemmefenomenet som UFO-relatert kan også ha gitt han en permanent ripe i lakken hos fagmiljøet.

I løpet av 1950-årene fikk UFO-fenomenet et stadig sterkere fotfeste i populærkulturen, og da Friedrich trakk sine første slutninger om de mystiske stemmene var det mot den mørke nattehimmelen han skuet.

Stemmene hadde allerede sendt han beskjeder om «radar» og «ytre verdensrommet». Selv om han med tiden forkaster denne forklaringen som «science fiction», forsvarer han den flere år senere:

– På den tiden hadde observasjoner av disse mystiske flygende objektene oversteget 100 000, og det var nær sagt ikke det land i verden hvor disse mystiske flygende objektene ikke var observert. Tanken om at det var en sammenheng mellom stemmene på båndet og en UFO-besetning var derfor ikke så altfor urimelig.

Det egenartede språket i opptakene var nok også et ankepunkt for mange. Stemmene kommuniserte i et språklig sammensurium av svensk, tysk, engelsk, italiensk og russisk, ofte med flere språk i én og samme setning. At alle de nevnte språkene er tungemål Friedrich behersket må ha virket påfallende.

Friedrichs beskrivelser av stemmer som forsøker å etablere direkte kontakt med ekteparets puddel og stemmer som foretrekker fullmåne for å tilkjenne seg, må mildt sagt ha virket pussig på empirisk orienterte forskere på utkikk etter etterprøvbare resultater.

Friedrich konkluderer med at den største utfordringen i å forstå fenomenet ligger i mennesket selv:

– Jeg oppdaget den enkle sannhet i at de største utfordringer og hinder eksisterer inne i hver og en av oss. Uten å fjerne disse vil forsøk på å tilnærme seg den usynlige dimensjonen av livet ikke la seg gjennomføre, og det vil uunngåelig føre til nye misforståelser.

Friedrich har store problemer med å få gjennomslag for at stemmene kommer fra hinsides graven. Men

tanken om teknologisk kontakt med de døde var alt annet enn ny.

Med en gryende optimisme for århundrets nye teknologi var forestillingen om at tidens oppfinnelser kunne være et talerør for de døde utbredt på 1900-tallet. Den legendariske oppfinneren Thomas Alva Edison, mannen bak glødelampen, filmkameraet og grammodfonen, uttalte i et intervju i *Scientific American* i 1920 at det med rett instrument burde være mulig å kontakte de døde:

– Jeg har tenkt et stykke tid på en maskin eller et apparat som kan betjenes av personligheter som har gått videre til en annen tilværelse eller sfære [...]. Jeg vil påstå at det er mulig å konstruere et apparat som er så ømfintlig at hvis det finnes personligheter i en annen tilværelse eller sfære som ønsker å komme i kontakt med oss i denne tilværelse eller sfære, så vil dette apparat i det minste gi dem en bedre mulighet til å uttrykke seg enn ved å vippe på bord, med Ouja brett, via medier eller andre primitive metoder som for tiden utgir seg for å være de eneste redskaper for kommunikasjon.

Selv om tankegodset bak fenomenet var et halvt århundre gammelt var det først da dr. Konstantin Raudive ved Uppsala Universitet tok tak i stemmefenomenet at de skulle nå ut til et større publikum. Latvieren Raudive, en tidligere elev av psykiateren Carl Gustav Jung, kom over Friedrichs bok *Rösterna från rymden* i Stockholm. Raudives første reaksjon til kunstneren i Mölnbos oppdagelse var preget av skepsis:

– Flere av hans ideer bar preg av å være unnnfanget av en livlig fantasi. En fantasi av den typen som kan trylle frem bilder i et tomt rom eller stemmer ut fra stillheten.

Raudive har en stor interesse for parapsykologiske problemer, især spørsmålet om det finnes et liv etter døden. I et møte med Friedrich får han demonstrert opptaksteknikken:

– Jeg bestemte meg for å etterforske fenomenet på egen hånd, for å isolere det, om mulig, fra Jürgensons personlighet som et medium, og i så måte gjøre det «uavhengig». Var fenomenet virkelig universelt og fritt for subjektiv påvirkning? I så fall burde det være i stand til å manifestere seg på bånd uavhengig av person, tid eller sted. Skulle dette vise seg å være tilfelle må en regne fenomenet som en objektiv eksistens.

I løpet av tre år gjør Raudive opptak av hele 72 000 stemmer under «strikte laboratorieforhold». Han utfører opptak i rom som er isolert for innkommende radiobølger, og holder lytteprøver der personer som ikke var til stede under opptak uavhengig av hverandre blir bedt om å transkribere det som eventuelt måtte være av språk på båndet. Og hans konklusjon er klar:

– Ut av de 72 000 registrerte stemmene er 25 000 bekreftet og deres eksistens er ubestridelig bevist. Disse stemmene er omsatt og bekreftet av diverse deltakere i eksperimentelle lyttetester.

I 1968 publiserer han forsøkene i boken *Unhörbares wird Hörbar*, og den skolerte psykologen Raudives mer metodiske tilnærming sørger for at fenomenet denne

gang når ut til en langt større leserskare. Han avviser blankt den ofte reiste kritikken om at stemmene er et resultat av ønsketenkning fra forventningsfulle lyttere:

– Stemmene kommer med sine objektivt gyldige uttalelser uavhengig av våre forsøk på tolkning. De er et akustisk faktum og behøver ingen spesielle teorier for å bekreftes.

I mengden av stemmer som finner vei til Raudives båndopptaker gjenkjenner også han avdøde venner og familiemedlemmer. Snart er også Raudive overbevist om at de korte sprakete beskjedene er en bekreftelse på et liv etter døden.

Stemmene tiltaler til stadighet doktoren og hans assistenter ved navn og refererer til begivenheter som fant sted mens de ennå var i live. Opptakene er fremdeles i det karakteristiske blandingspråket, men til Raudive, som er av latvisk opphav, snakker stemmene i hovedsak latvisk.

Tre år etter utgivelsen av Dr. Raudives *Unhörbares wird Hörbar* foreligger den engelske oversettelsen *Breakthrough: An Amazing Experiment in Electronic Communication with the Dead*. Det elektroniske stemmefenomenet er i ferd med å bli et kultfenomen og foreninger etableres i Tyskland, Østerrike, Frankrike, Canada, Brasil, Italia, USA og Russland.

Den amerikanske beatforfatteren William S. Burroughs leser med stor interesse Raudives bok. Men han lar seg ikke overbevise.

Burroughs mener opptaksteknikken, å gjøre opptak med båndspilleren på én hastighet, for deretter å spille

av resultat i en halv hastighet, forvrenger opptaket i så stor grad at resultatet uunngåelige vil lyde som språk:

– Så snart du går i gang med å eksperimentere med å sette hastigheten opp eller ned, lydeffekter, osv., vil det oppstå nye ord som ikke var til stede i det originale opptaket. Det er mange måter å produsere ord og stemmer på bånd som ikke kom dit ved ordinært opptak, ord og stemmer som klart og tydelig er gjenkjennelig for et flertall av lytterne. Jeg har fått ord og stemmer fra bjeffende hunder. Delfiner vil uten tvil gi enda bedre resultater. Ord vil fremstå fra opptak av dryppende vannkraner. Faktisk vil så godt som enhver lyd som ikke er for monoton produsere ord. Alt du ser og hører er der for deg til å se og høre.

I 1974, seks år etter publikasjonen av *Unhörbares wird Hörbar*, dør Konstantin Raudive, 64 år gammel i Bad Krozingen i det sørlige Tyskland. På gravstenen står inskripsjonen: «Der Tot - Übergang in ein neues Werden», som på norsk oversettes til «Døden - Overgang til en ny væren».

Raudive etterlot seg et opptaksarkiv han hevdet inneholdt over 100 000 stemmer.

På 1970-tallet flytter Friedrich Jürgenson til Skåne, til småbyen med det påfallende navnet Höör. Han fortsetter å gjøre sine opptak, og han har begynt å male igjen, i hovedsak bylandskaper fra ruinene i den romerske oldtidsbyen Pompeii. Under sin tredje internasjonale pressekonferanse i 1978 anslår han at det snart vil være mulig å motta beskjeder fra den andre siden også via fjernsyn.

I 1985 holder han sin siste pressekonferanse, og 15. oktober 1987 sovner han stille inn, 84 år gammel.

Mens begravelsen pågår i Höör kirke seks dager senere sitter venn og samarbeidspartner Claude Thorlin hjemme i Eskilstuna 500 km unna. Ved frokostbordet samme morgen forteller hans kone Ellen at hun har hørt en klar og tydelig indre stemme si «kanal fire». Ellen har en fornemmelse av at denne indre stemmen er knyttet til Friedrichs begravelse senere samme dag.

Claude tenker umiddelbart på radio og fjernsyn, men paret har kun tre radio- og to fjernsynskanaler.

Når begravelsen starter klokken 13.00 tenner han fjernsynet og setter på kanal fire er uten signal. Det eneste som viser seg på skjermen er flimmer og støy. 22 minutter ute i seremonien begynner et lyspunkt å ekspandere på den flimrende svarte skjermen. Claude tar frem polaroidkameraet og avfotograferer apparatet.

På bildet som fremkalles foran ekteparets øyne fremstår en figur mot den mørke fjernsynsbrusen, og Ellen ytrer sjokkert, «Herregud! Det er jo Friedel».

Espen Gleditsch©2012
Graphic Design: Ingrid Ulstein